

VOEDSELVOORZIENING VANUIT DE ZEEVISSERIJ TIJDENS W.O.1

... een beslissende fase in de geschiedenis van Oostende

door Roger JANSOONE

Kleine visserij, grote gevolgen

Na deze "historische" eerste verkoop van vis op 21 mei 1915 gingen de besommingen al vlug in stijgende lijn, weliswaar nog steeds bescheiden maar toch al hoopgevend. Doch al vlug waren er ook ongevallen en soms ook schipbreuk bij plotse storm, zoals op 4 september 1915, met toen al een eerste slachtoffer. Los daarvan werd op 1 september 1915 het Duits visserijwachtschip "Martha" ingeschakeld voor toezicht en bewaking op zee, maar feitelijk meteen ook voor *bijstand op zee*, en dit reeds met een eerste "vuurproef" op 27/09, in een hevige storm waarbij de O.29 in de golven verdween doch de drenkelingen konden worden opgepikt door de "Martha". Voor iedere zeeman is dit immers een heilig principe!

Daarna ging het qua besommingen in stijgende lijn, niet zozeer door meer aanvoer (voor een dergelijke kleine kustvisserij ook niet mogelijk) maar veeleer door *hoge visprijzen* ingeolge het spel van vraag en aanbod. Het geld dat onze vissers hiermee verdienden, werd onverwijld geïnvesteerd in *nieuwbouw*, een haalbare kaart omdat het hier ging om nieuwbouw van kleine kustscheepjes en de scheepsbouwers al blij waren dat ze orders mochten binnenrijven, zodat ze hun bouwrijzen afstemden op de financiële draagkracht van de kandidaat-bouwer (van leningen voor scheepsbouw was er geen sprake meer). Daardoor kende het vlootbestand in volle oorlogstijd een *snelle aangroei*, van 33 naar 61 scheepjes, hetzij een verdubbeling! (het zelfde fenomeen deed zich voor in W.O.2). De Duitse havenkapitein zag zich hierdoor wel verplicht - vooral gelet op het militair havenverkeer - een *beurtrol* in te voeren : voortaan zouden er dagelijks maximaal 25 boten mogen uitvaren, samen met het wachtschip.

In december 1915 was er veel aanvoer van *sprot*, waarbij wegens de enorme vraag de prijs op een hoog peil bleef. Anders dan in W.O.2, was het in W.O.1 *niet de haring* maar wel sprot die voor grote aanvoer moest zorgen. Haring werd immers - in schrille tegenstelling met W.O.2 - toen massaal opgevisst door neutrale landen (Nederland, Denemarken, Noorwegen, Zweden) en ook door Duitse vissers (vooral in de Oostzee). Wat er dan nog "passeerde" langs onze kust, lag veelal buiten de (opgelegde) uiterst beperkte actieradius van onze kleine kustvisserij.

Doch anderzijds waren er ook steeds toenemende *exploitatiekosten* voor wisselstukken, netten en optuiging. Ook nieuwbouw werd duurder, vooral wegens snel optredende schaarste aan bouwmaterialen door de enorme vraag naar duurzaam hout voor het aanleggen van loopgraven en kantonnementen in de frontlijn. De degelijke eikenhouten planken moesten dan maar plaats ruimen voor minderwaardige houtsoorten, maar dat was eigenlijk geen erg omdat het toch maar bestemd was voor kleine kustvisserij en korte dagreisjes, met na de oorlog ook goed gevolg voor een stille en pijnloze "sanering" van de voorbijgestreefde zeilvaart.

Intussen dreigde het heropstarten van de visserij het slachtoffer te worden van zijn eigen succes! Dagelijks was er een volkstoeloop in de vismijn. Er was heel wat diefstal en allerlei misbruiken en woekerprijzen. Bijgevolg werden extra-maatregelen genomen, niet in het minst omdat de Kommandantur nauwlettend begon toe te zien. Want "Ordnung muss sein!". Al bij al bleek tegen eind 1916 dat wat heropgestart was als een onbeduidende kustvisserij, nu al vlug was uitgegroeid tot een *belangrijke hefboom* voor de plaatselijke voedselvoorziening, en dit (zeer opvallend!) analoog met een gelijkaardige evolutie in "het andere Oostende" ... in Engeland, waar onze

uitgeweken vissersvloot zo succesvol werd ingeschakeld in de Britse "fishing effort" dat vis aldaar het *enige* product was dat ontsnapte aan rantsoenering!

Maar de vis werd duur betaald ...in mensenlevens. Door het vooruitzicht op snel geldgewin werden de vissers ertoe aangezet om steeds meer en steeds grotere risico's te nemen. Er waren toen nog geen weersvoorspellingen en door om het even wanneer uit te varen, werden scheepsrampen uiteraard onvermijdelijk. Zo brak er op 23 december 1916 plots een vreselijke storm uit, waardoor meteen zeven scheepjes verdwenen in de golven samen met negen vissers. Andere drenkelingen konden nog gered worden, maar dit tragisch "Kerstgeschenk" veroorzaakte bij de vissers wel grote verslagenheid, zodat slechts op 9 januari 1917 opnieuw werd uitgevaren, en dan nog op aandringen van de verontruste en hongerige bevolking.

Oostende : vissershaven en U-boot-basis

Er werd hier reeds aangestipt dat het heropstarten en het verder toelaten van de visserij slechts een *gunstmaatregel* was die vrij *toevallig* uit de lucht was gevallen en ieder ogenblik weer kon herroepen worden. Of met andere woorden : van Duitse zijde zat er hierachter geen bepaald beleid ...tenzij misschien een "gedoogbeleid" waarbij die kleine kustvisserij (voor de Duitsers van weinig of geen belang) kon dienstig zijn als "dekmantel" voor iets dat voor hen oneindig veel belangrijker was, namelijk het verder uitbouwen van een grote en machtige **duikbootbasis in Oostende en Zeebrugge**, ideaal gelegen vlak bij de Britse aanvoerroutes!

Het duikbootwapen was voor de legerleiding al vlug de "regis ultima ratio" geworden, het laatste redmiddel om het tij nog te doen keren. Van 18 in 1915 steeg het aantal duikboten van de *U-Boot Flotille Flandern* naar 38 in 1917 en - ingevolge de *onbeperkte duikbootoorlog* - zelfs naar 93 in 1918 (dus heel wat meer dan een *Flotille*, op zichzelf reeds een kleine vloot!). Een regelrechte bedreiging voor de geallieerde maritieme aanvoerlijnen! Van 1915 tot 1918 werd 3.342.000 ton tot zinken gebracht!! De Britse scheepswerven konden nauwelijks gelijke tred houden met die verliezen. Door verlies van mensenlevens dreigde in de "merchant fleet" een bemanningstekort te ontstaan. Maar vooral dreigde een angstwekkend probleem voor de Britse bevoorrading (voedsel, strategische grondstoffen, aardolie). Het jammerlijk mislukt Passendale-offensief in 1917 (met een onvoorstelbare tol aan mensenlevens .. "and in the end no ground gained, but many lives lost") moet dan ook gezien worden als een vertwijfelde poging om de basissen in Oostende en Zeebrugge (vanuit zee moeilijk uit te schakelen) dan maar via een grootschalig grondoffensief aan te pakken, richting kust. In 1918 volgde een nieuwe poging, maar thans wel vanuit zee : het roemrijk heldenepos van de *Vindictive* !

Het gekke van de zaak is dat in 1978, aan *Britse* zijde, de zin en het nut van het Passendale-offensief in vraag werd gesteld omwille van *onbestaande* duikbootbasissen aan onze kust ! En dit door historica Lyn MacDonald in haar boek "They called it Passchendaele", dat ook in Nederlandse vertaling in 2004 een uitgever vond, ...met kritiekloze recensies en interviews ! Onbegrijpelijk als men de historische feiten nader bekijkt en ontleedt. In een interview (*Knack* , 10.11.2004) waagde zij zich aan volgende uitspraak : "Het verloop van de oorlog zou erdoor niet wezenlijk zijn beïnvloed, omdat de geallieerden van *achterhaalde* stellingen uitgingen. Zij *dachten* dat de Duitsers grote aantallen onderzeeërs lieten opereren vanuit de havens van Oostende en Zeebrugge en dat ze, door die steden te veroveren, het aantal gezonken schepen aan hun kant drastisch zouden kunnen doen dalen. In werkelijkheid opereerden de U-boten *vooral vanuit Hamburg* en lagen er hooguit een stuk of *drie* aan de Vlaamse kust". Quid ??

Maar "in werkelijkheid" zag het er anders uit. De marine had eind 1916 reeds *tweehonderd* duikboten terwijl er nog voortdurend werden bijgebouwd. Een "onderzee-armada" opererend "vooral vanuit Hamburg"?? "Marinekorps Flandern" was een flink uitgebouwd korps, met

infanterie, artillerie en lucht- en zeestrijdkrachten, met logistieke diensten en steuntroepen en een vloot (vooral de gevreesde torpedoboten) die, *zelfs zonder duikboten*, op zichzelf reeds een grote bedreiging vormde voor de geallieerde maritieme aanvoerlijnen! Voor slechts een “drietal duikboten” zou men de dure *infrastructuurwerken* in Oostende, Zeebrugge en Brugge nooit hebben ondernomen! De Britse inlichtingendienst had via agenten in bezet gebied en via luchtfoto’s (een grote innovatie!) een goed beeld van de *reële* omvang van *Marinekorps Flandern* (incl. duikbootbasissen en *aantal* duikboten) zowel in 1917 (Passendale) als daarna in 1918 (Vindictive). Ook daarom is historische kennis belangrijk, opdat het offer van zoveel duizenden dan toch ten minste zou gezien worden binnen een historisch *correcte* samenhang en duiding. Doch met die “historische kennis” is het vaak droevig gesteld, ...en blijkbaar niet alleen bij Jan-met-de-Pet. In een eenzaam kritisch geluid wijst kolonel H. Malloch op nog een ander bedenkelijk aspect : “Factual mistakes! Aunty Lyn’s Biggest Bloopers! She’s living proof that you don’t have to be a good historian *to make a mint out of WWI* !”. Hetzelfde geldt ook voor de Britse historicus Christopher Clark die in zijn bestseller (!) “Sleepwalkers” achteloos voorbijgaat aan het kapitale feit dat deze oorlog reeds sedert ruim veertig jaar door de Duitse generale staf werd voorzien en tot in de kleinste details werd voorbereid!

Wat die *infrastructuur* betreft, had dit voor de haven van Oostende belangrijke *en blijvende* gevolgen : uitbreiding van de werkhuizen van het Zeewezen, vergroting van het dok van het Zeewezen, bouw van een lange aanlegkaai met *Kragdächer* (luifel tegen luchtaanval) en van een vlottend droogdok evenals twee droogdokken aan de oostzijde van het Zeewezendok (waarvan één droogdok-bunker), dit alles dankzij de noeste “Bau- und Betriebsabteilung”,... uiteindelijk werkgever van ca 5.000 man (Duitse en plaatselijke arbeidskrachten). Een echt en *vooraf* gepland beleid, niet zo maar uit de lucht gevallen, dat naadloos aansluiting vond bij het kapitaal feit dat de haven van Oostende in oktober 1914 als “*gefundenes Fressen*” volledig intact in handen was gevallen van vooruitziende *Hafenbaubeamten*, reeds in augustus 1914 (dus nog lang *vooraleer* Oostende was “veroverd”) met speciale opdracht toegevoegd aan de staf van de mobiele Marine-divisie. De Britten zullen het wellicht nooit toegeven, maar ze hebben zichzelf voorzeker nooit vergeven dat zij in oktober 1914 de Belgische genietroepen onder druk hebben gezet om de haven van Oostende bij hun aftocht *niet* onbruikbaar te maken ...in het al te optimistisch vooruitzicht van een Brits tegenoffensief na de val van Antwerpen! De Duitsers vonden hier een “kant-en-klaar” haven voor hun oppervlaktevloot, met vrijwel enkel nog de noodzaak van uitbreiding en aanpassing *voor toevoeging van een duikbootbasis*.

Vissen tot het bittere einde !

1917 werd voor onze Oostendse visserij in volle oorlogstijd een grandioos **topjaar**, met mooie besommingen en doorgaans goede vangsten! Maar “schone liedjes duren niet lang”. Want vanaf maart 1918 werden de meeste schepen door de Kommandantur opgeëist “voor de duur van drie maanden”, zonder opgave van reden (vermoedelijk van militaire aard, i.v.m. het nakend Duits eindoffensief aan het westelijk front, na het wegvallen van het Oostfront).

Met de resterende scheepjes ontstond alzo een fel verminderde en wisselvallige aanvoer, met als onmiddellijk gevolg woekerprijzen, zwarte markt en slukverkoop. En hierdoor kwam de voedselvoorziening opnieuw in het gedrang. Intussen naderde het einde van deze gruwelijke oorlog en bezetting. Het Duitse eindoffensief in het voorjaar van 1918, met aanvankelijk een overrompeling van geallieerde stellingen, werd vlug een fiasco, vooral wegens het succesvol inschakelen van Amerikaanse troepen (*the Yanks are coming!*). De Duitsers zagen het niet meer zo goed zitten en maakten toebereidselen voor een georganiseerde aftocht. Zo werd op 6 oktober 1918 de toegang tot de haven (reeds “gehandicapt” door het wrak van de *Vindictive*) nu volledig versperd, ...wat concreet het *definitief einde* betekende van deze oorlogsvisserij. Maar onze vissers hadden hun opdracht volbracht : vissen tot het bittere einde !

Hierna volgde op 17 oktober 1918 (precies vier jaar na de “verovering”) de lang verwachte bevrijding van Oostende! Koning Albert kwam samen met koningin Elisabeth dadelijk een kort bezoek brengen aan deze eerste opnieuw bevrijde Belgische stad, voor hem en voor veel landgenoten ongetwijfeld een historisch moment. Tijdens zijn rondgang in de straten nam een oude visser hem bij de arm en stamelde hij “Meneere de Keunink, g’hebt er geen gedacht van, wat da wieder hier ollemaole hebben ofgezien!”. De koning kende slechts weinig Nederlands maar hij begreep wellicht voldoende Oostends om te snappen wat deze eenvoudige visser hem probeerde diets te maken (wat niet zo gek klinkt als je beseft dat hij, toen hij nog kroonprins was, samen met “paster Puupe” veel uren heeft doorgebracht “langs de kaoie”). En die visser had het inderdaad heel scherp gezien : niet alleen de uit Le Havre terugkerende regering in ballingschap maar ook de uit Groot-Brittannië, Frankrijk en Nederland terugkerende Belgen hadden er blijkbaar “geen gedacht van” van wat de alhier achtergebleven landgenoten zo allemaal “hadden afgezien” ... en dit zou al vlug misverstanden en spanningen opleveren!

Wellicht was de koning de enige “revenant” die zich hiervan een beeld kon vormen. De villa die de Franse regering hem ter beschikking stelde in Le Havre, bleef onbewoond omdat onze “Koning-Ridder” bij voorkeur verbleef dicht bij het front, bij zijn soldaten, in Veurne, De Panne of in De Moeren. Mede hierdoor was hij de enige legeraanvoerder die “spaarzaam” wist om te springen met mensenlevens ...en zijn soldaten mochten hem hiervoor dankbaar zijn! Hij was geen “jusqu’au bout-iste” doch geloofde veeleer in het nut van zeer *discrete* vredesonderhandelingen om een einde te stellen aan deze zinloze slachting. Het was absurd en waanzinnig om, in een aanslepende en uitzichtloze *patstelling*, talloze mensenlevens te *blijven* opofferen! Hij zat hiermee wel op dezelfde golflengte als president Wilson, toen (tot 1917) de USA nog niet in oorlog was. Hij ondernam, samen met koningin Elisabeth, via *persoonlijke* relaties in het grootste geheim pogingen in die richting, *zonder* medeweten van de regering in Le Havre, waardoor hij duidelijk buiten zijn boekje is gegaan! Doch door een en ander was hij vermoedelijk vrij goed ingelicht over de gang van zaken in bezet België (en meteen ook in Berlijn). Dit bleek uit de “coup van Loppem”, dadelijk na de Wapenstilstand, een bijzonder belangrijke én zeer ongewone koninklijke “*démarche*” in onze constitutionele geschiedenis, waarover wij hier niet verder kunnen uitweiden maar die doet vermoeden dat hij zeer goed besepte wat er na die vreselijke tijd van oorlog en bezetting *plots* allemaal op het spel stond!

Weinig bekend is dat hij gekant was tegen een “voorbarige” wapenstilstand, ...wat *niet* haaks stond op zijn vredesbeleid. Hij wist uit goede bron dat het Duitse leger op de rand stond van de ineenstorting en dus van een *volledige* nederlaag. Een Duitse ex-officier vroeg zich af “Waren die Alliierten bereid, dem Heer den Todesstoss zu versetzen, dessen innere Schwäche sich nun in vollem Ausmass zeigen würde ?” (1). Door een laatste militaire inspanning had men allicht een *duurzame* vrede kunnen bereiken, des te meer daar hij wist dat het verzoek om wapenstilstand niet uitging van de nieuwe Duitse regering maar heimelijk van de *legerleiding* zelf, namelijk opperbevelhebber en “dictator” Ludendorff, die *sowieso* geen enkel teken van verzwakking wilde vertonen (net zoals later ook in 1944, klampte men zich vast aan “nicht verhandeln aus einer Position der Schwäche!”). Doch hij werd hierin niet gevolgd. Want de geallieerden waren ongeduldig om *nu snel* deze slachting te beëindigen (met verliezen die - ook aan Duitse zijde - niet meer konden aangevuld worden) én aan een uitputtende financiële aderlating (ook de Belgische regering zat met een Staatsschuld, ad 17 miljard F !). En er was angst voor - zoals in Rusland - een “rode machtsovername” in Duitsland (doch de koning zag dit niet gebeuren, tenzij misschien in bepaalde steden). Ook vreesde de Britse regering dat in een aanslepende oorlog de beoogde “pax Britannica” (vrucht van inspanningen om de coalitie bijeen en overeind te houden!) zou wijken voor een “pax Americana”, door het overwicht van Amerikaanse macht en invloed. Eenzijdige beweegredenen *op korte termijn* kregen dus vlug de bovenhand op doelstellingen op langere termijn, met weldra *fatale gevolgen*, tot vandaag. En het vreemde van de zaak was bovendien dat, *waar het aanvankelijk om begonnen was*, nl. het onrecht en het leed dat het neutrale België was

aangedaan, intussen na die slachting nagenoeg volledig op de achtergrond was geraakt (wat onze onderhandelaars in Versailles erg zuur zou opbreken!). Bij die onderhandelingen hebben de Duitsers van deze psychose handig gebruik gemaakt. Maar in W.O.2 werd diezelfde inschattingfout niet meer gemaakt : geen wapenstilstand en daarna een halfslachtige vrede, maar enkel nog “unconditional surrender”! Hoe paradoxaal ook, steeds gold en geldt nog “Si pace frui volumus, bellum gerendum est...”

++++++

Nabeschouwingen

“Er moet niet alleen een *visie* zijn op *wat* de overheid moet doen en over *hoe* ze dat doet, maar die visie moet ook *jarenlang consequent* doorgezet worden.”

(F. Van Massenhove, Overheidsmanager, Voorzitter FOD Sociale Zaken)

In en via deze nabeschouwingen wens ik op een en ander wat nader *en dieper* in te gaan, want er is toen alleszins veel meer gebeurd dan *ogenschijnlijk* wel het geval leek te zijn.

Vooreerst, wat gebeurde er nadien met de *hoofdacteurs* in dit lokaal drama ? Op hen is *uiteindelijk* misschien toch die eigenzinnige uitspraak van Bertolt Brecht toepasselijk: “Kein Mensch hält ewig, aber einige halten etwas länger”, ...in casu een tragisch “doordenkertje”.

Deken Camerlynck, spilfiguur in de bevoorrading en redder in de nood, kreeg nationale erkentelijkheid (in Brussel stond hij goed aangeschreven)...maar geen blijk van waardering vanwege de Stad Oostende. Zelfs de herinnering aan **burgemeester Liebaert** belandde in een vergeetput. Hij was nochtans gedurende vier lange en bange jaren de kranige bemiddelaar tussen bezetter en bevolking. Uitgeput door die bestendige stress en spanning, nam hij reeds in 1919 ontslag. Kort daarna stierf hij in 1927, door iedereen vergeten. Hij werd begraven zonder officieel eerbetoon, in scherp contrast met de vorstelijke uitvaart van zijn voorganger Alfons Pieters. Verdween ook in de vergeetput : **Clement Leyhausen**, mede-oprichter en afgevaardigde beheerder van de coöperatieve S.E.O., die discreet de veelzijdige en stuwende kracht was in het “Komiteit”. Zijn opvallend grafmonument op het oud kerkhof (niet ver van dat van paster Pype) werd geschonken door de dankbare S.E.O.- coöperanten. Veel jaren na zijn dood werd hij - via een betwistbare faling - in 1980 nog nagept, toen alhier politiek en maatschappelijk duidelijk de wil ontbrak om dit nog levend sociaal erfgoed de kans op een voortbestaan te gunnen. Kortom : ondank is 's werelds loon ! En je bent nooit sant in eigen land. Symptomatisch hiervoor zijn in Oostende de namen van straten, pleinen en openbare gebouwen : men kan zelfs niet in de nieuwe wijken ook maar één naam terugvinden van al die hoofdacteurs in dit historisch drama, ...doch wel veel banale namen van bloemen en planten en van abstracte begrippen (typisch resultaat van bureaucratische verbeeldingskracht ...in een stad met nochtans een rijk historisch verleden). Dat “uitgommen”, gebeurde dit met opzet of uit achteloosheid ?? Het lijkt op iets dergelijks, doch de vraag blijft: “waarom?”.

Maar zat de oorzaak *nog wat dieper* ? Vanuit sociologisch en sociaal-psychologisch oogpunt is oorlog en bezetting een boel narigheid die men nadien snel wil *vergeten*. Individueel is de reactie meestal “doodzwijgen” en collectief gaat het dan om een “verdringing”, soms ook met “ontkenning”. Dit kon men na W.O.2 opvallend vaststellen in het naoorlogse Duitsland. Het is pas later dat, door *externe* factoren, een “verwerkingsproces” op gang kan komen, gevolgd door een periode van bezinning en loutering, waarna alles nog “bespreekbaar” wordt, sereen en objectief, zij het dan erg laat, met intussen veel extra-narigheid die had kunnen vermeden worden. Maar helaas, zo gaat het in werkelijkheid. Een verwerkingsproces is in Duitsland na W.O.1 nooit op gang gekomen. Men was zich van geen kwaad bewust en speelde de rol van de vermoorde onschuld,

hierin, *reeds sedert augustus 1914*, bijgetreden door “intellectuelen” (die zich, om oorlogsmisdaden te kunnen goedpraten, in alle bochten wisten te wringen!) en ja zelfs door Nobelprijswinnaars (Max Planck, Gerhard Hauptmann, Thomas Mann). Tja, wat bezielde toch die Duitsers ?? “Nicht der Mörder sondern der Ermordete hat Schuld!”. Een professor gaf toe dat “mit der übelsten Art von akademischer Korrektheit verlegten sich viele Intellektueller auf alle mögliche Strategien, um die Konturen des Skandals zu erwischen”(5). De *ware aard* van dat terreurregime wordt onverbloemd aangetoond in de opmerkelijke studie van L. Zuckerman “The rape of Belgium” (USA, 2004 - thans ook in Nederlandse vertaling “Het lijden van België”) en ook in de reeds vernoemde kroniek van Heinrich Wandt. *In dat verdringingseffect* ligt allicht de kiem van de nazi-beweging en van het ontstaan van W.O.2. En in dit herdenkingsjaar zou dit eigenlijk aanbevolen lectuur moeten zijn voor reisgidsen en groepsbegeleiders, waarvan sommigen (naar ik zelf heb ondervonden) inzake die misdaden nogal vlug blijken over te hellen naar de Duitse “versie” van de feiten, ...die zelfs een eeuw later toch nog steeds gevoelig liggen, zij het uiteraard enkel nog bij nabestaanden. Op het einde van haar leven stelde de bekende uitgeefster Angèle Manteau (als kind ooggetuige van de gruwelen in Dinant): “Dit is een trauma dat je gans je leven met je meedraagt...”. Het in 1945 totaal verslagen en ontredderde Duitsland kende anderzijds de traumatiserende *Stunde Null* - ervaring, wat uiteindelijk toch nog heeft geleid naar een hedendaagse samenleving die zich in opeenvolgende en disparate golven van “Aufarbeitung” blijkbaar heeft los gemaakt van de demonen van het verleden, ondanks een opvallende opflakking van neonazisme in de ex-DDR (waar dat verwerkingsproces nooit een kans heeft gekregen omdat - volgens Moskou - tijdens de Koude Oorlog enkel nog fascist en neonazi's zaten in de Bondsrepubliek!).

Het was wel even erg én ergerniswekkend dat de “geest” van **maatschappelijk verweer** (een *privé*-initiatief) ook al belandde in de vergeethoek, en *niet werd omgezet in overheidsdiensten* voor civiele defensie (*specifiek bij ieder Ministerie*, zoals bij de Korea-crisis in 1951, met als overkoepelend orgaan een Nationale Veiligheidsraad *bij de Diensten van de Eerste-Minister*, intussen al weer verdwenen ...doch een concept dat bij politici thans opnieuw ingang lijkt te vinden). Nochtans had zelfs op de *Kommandantur* de werking van het “Komiteit” blijkbaar een diepe indruk gemaakt. “Es existierte eine organisatorische Kapazität, das “Komiteit”. Seine erstaunliche Kraft zur Zivilverteidigung und seine noch bemerkenswertere Fähigkeit zur Improvisation befähigten die örtliche Gemeinschaft dazu, wenn auch nicht normal, so doch immer noch mit einer gewissen Effizienz zu operieren. In seinen eifrigen Bemühungen die zusammenbrechende Versorgung im Gang zu halten, wurde es niemals wankend” (3).

Dit was een miskleun, met spoedig alle kwalijke gevolgen van dien, zoals het onbezonnen dumpen van gifgasgranaten *in zee* op de zandbank “De Paardenmarkt” (Knokke-Heist), een wandaad die onmogelijk zou geweest zijn indien bij het Zeewezen een chef civiele defensie was aangesteld. Doch in meer algemene zin was het kwalijkste gevolg het feit dat ons land in 1940 *andermaal* totaal onvoorbereid en hulpeloos was! De ongewone redder in de nood was toen (onvoorzien) “de wonderbare visvangst” evenals de onbegrepen en miskende N.L.V.C. De *diepere* oorzaak ligt kennelijk al evenzeer in dat maatschappelijk verdringingseffect, dat enkel door een *paniekreactie* (Korea !!) uit lethargie kan ontwaken. De *regionalisering* deed nog een nieuw fenomeen ontstaan : bij iedere fase worden bij voorkeur de “lekkere hapklare brokjes” overgenomen, ...maar *niet* telkens ook het desbetreffend veiligheidsbeleid, dat also *functioneel* niet systematisch wordt overgeheveld *samen met* andere bevoegdheden van de nationale ministeries. Nochtans, “gouverner c'est prévoir”, maar we leven in een land waar de problemen worden aangepakt “wanneer ze zich aandienen”(dixit *who* ?). Doch Ghislenghien in 2004 (met aanslepende psychische gevolgen voor de overlevenden) en de recente ramp in Wetteren (met vooralsnog onoverzienbare gevolgen) doen *andermaal* vragen rijzen omtrent paraatheid van ons veiligheidsbeleid, waarin ingevolge veronachtzaming en regionalisering de bestaande civiele defensie is verdwenen. Mede hierdoor ontstond in 1999 een dioxinecrisis, met niet alleen economische doch ook diepgaande *politieke* gevolgen ... tot vandaag. Bij het Ministerie van *Binnenlandse Zaken* werd wel een “Crisiscentrum

van de regering” opgericht, kennelijk sluitstuk van een typisch marxistisch geïnspireerd project om binnen het Ministerie van Binnenlandse Zaken (voorheen terzake relatief onbeduidend, met enkel de Dienst Civiele Bescherming) *alle* veiligheidsdiensten te concentreren. Er zijn intussen tevens provinciale en gemeentelijke rampenplannen, terwijl grote bedrijven een eigen rampenplan hebben. Is nu dit alternatief systeem zoveel beter? *The proof of the pudding is in the eating!* Zeer merkwaardig bevat het bidprentje bij het overlijden (in 1951) van deken Camerlynck (uiteraard onbedoeld) een prachtige omschrijving van het begrip “civiele defensie”: “Een meester was hij van de daad. Zijn brede geest overschouwde de noden van zijn volk. Zijn ondernemingsgeest en zijn onvermoeibare ijver brachten grootse inrichtingen tot stand”,...en dit toevallig precies bij het officieel (doch strikt geheim) tot stand komen van de civiele preventie en defensie (niet te verwarren met “civiele bescherming”) bij het begin van de Koude Oorlog. Een Duitse collega gaf (maar dan wél bewust) nogal schamper een andere definitie: “Eigentlich sollen unsere Vertreter in den Regierungsämtern *die Interessen der Ahnungslosen* ständig berücksichtigen und *rechtzeitig* vernünftige Entscheidungen treffen. *Aber wo sind sie ??* Solange es keinen *Vorrang* des Allgemeinwohls vor Privatinteressen gibt, wird kein System funktionieren”(4).

Civiele defensie wordt ook geconfronteerd met de *gevolgen* van oorlogsmisdaden, zoals de eindeloze socio-psychologische en juridische nasleep van de massamoord in Srebrenica (ex-Joegoslavië), waarbij, vooral door politiek geklungel, het aspect “preventie” niet echt een rol gespeeld heeft ... en het aspect “defensie” een macaber lachertje geworden is (hetzelfde geldt voor de genocide in Ruanda). Overigens is het moreel en maatschappelijk onaanvaardbaar dat oorlogsmisdaden doorgaans ongestraft blijven. Dit was reeds zo na W.O.1, niet alleen door het leugenachtig gedrag van Duitsland maar ook door de lakse houding van de geallieerden (waarbij door juristen nogal geschermd werd met het adagium “Nullum crimen sine lege”). Nochtans waren de bevelvoerende officieren bekend, en ook de namen van (achter het front) de “Schreibtischmörder”, o.a. via de kroniek van Heinrich Wandt (die hiervoor in eigen land werd opgezadeld met diverse processen ...wegens smaad!). Maar zelfs na W.O.2 bleef dit nagenoeg beperkt tot de spectaculaire processen in Nürnberg, gericht tegen de *kopstukken* van het nazi-regime. Doch de overgrote meerderheid van de oorlogsmisdadigers gaat vrijwel steeds vrijuit, zonder enige rechtsvervolging, ...tenzij soms op zéér hoge leeftijd, wanneer de Duitse justitie - meer dan een halve eeuw later - intussen hoogbejaarde ex-SS-kampbeulen weet op te sporen! “...post molestam senectutem nos habebit humus. Gaudeamus igitur!”

Doch er waren (gelukkig maar!) ook *positieve gevolgen*. Vooreerst het verheugend feit dat, overheen alle politieke tegenstellingen (die voorheen zeer scherp en hevig waren), ook na de oorlog maatschappelijk een “horizontaal netwerk” overeind bleef (duidelijk een “geesteskind” van het Komiteit), met als gevolg toenemende politieke verdraagzaamheid en bereidheid tot samenwerking, ook al bleef verzuiling en sektarisme nog lang inherent aan de samenleving. In partijpolitiek opzicht vertaalde zich dat (voorheen ondenkbaar!) in coalitievorming.

Positief voor de *zeevisserij-sector* was, via de uitwijking naar Engeland, het ontdekken van “nieuwe” visgronden ...en ook van de Britse vakbeweging voor vissers en zeelieden, met als gevolg een groeiend zelfbewustzijn tegenover de toen nog grote rederijen. Omdat zij vanuit Engeland waren teruggekeerd “met een poenke geld” (in harde Britse ponden!) konden de vissers niet alleen een hoge borst opzetten, maar waren zij eveneens in staat om al vlug zelf eigenaar te worden van een schip, eerst tweedehands en daarna via nieuwbouw. En alzo ontstond in de visserij een *basisbeweging* in de richting van een nieuw en zeer dynamisch ondernemerschap vanuit flink renderende familiaal-artisanale bedrijven (waaruit nadien de bokkennisserij!). En je hoorde steeds minder nog zeggen “’k sien ik moar een visscher ...”

De zeevisserij was overigens, als *enige* nog intact gebleven sector (samen met de koolmijnen), een relatief belangrijke factor voor de *economische relance*, waaraan ons geteisterd land zo’n

dringende behoefte had. De Duitsers hadden industrieel/economisch/financieel een *puinhoop* achtergelaten in een land dat voorheen gerekend werd tot de belangrijkste industriële mogendheden. Het socio-economisch belang van de zeevisserij oversteeg dan ook tijdelijk het louter niveau van de kustregio, en was in ieder geval voor Oostende eveneens tijdelijk de vrijwel enige bron van inkomsten in afwachting van het hervatten van andere activiteiten, vooral dan het toerisme. Ook hiervoor mogen wij onze visserijsector eeuwig dankbaar zijn !

Waar men in Oostende ook dankbaar mocht om zijn (doch men is zich hiervan blijkbaar nooit bewust geweest), is het vitaal feit dat vis niet zo maar “maagvulling” is (wat - net zoals in W.O.2 - wél het geval was met de *ersatz*-rotzooi die de bevolking tijdens de bezetting kreeg voorgeschoteld, ...tenzij in de Volkskeuken van Meneer de Deken!). Want vis is een unieke voedselbron die bijzonder voedende bestanddelen bevat die van groot belang zijn voor het in stand houden van de *volksgezondheid* (wat ook mocht blijken tijdens de pandemie van de “Spaanse griep” in 1918/1919). Dit geldt vooral voor kinderen, zwangere vrouwen en zieken en bejaarden. Deze *kwalitatieve* aanvulling van het krap “oorlogsdieet” beperkte zich echter in W.O.1 grotendeels tot de kuststreek, en dit door de beperkte aanvoer, die wel wat groter had kunnen geweest zijn ...indien de Duitsers dit hadden toegelaten. Dankzij de “wonderbare visvangst” was de toestand in W.O.2 totaal anders, doch dat is een heel ander verhaal.

Die ondertitel “een *beslissende* fase in de geschiedenis van Oostende” is niet overdreven, in tweeërlei opzicht : na het lenigen van de onmiddellijke noden (de “overbruggingsperiode”), vooreerst het op gang brengen en bestendigen van de voedselvoorziening vanuit de visserij, en, op *langere* termijn, daaraan verbonden ook *blijvende gevolgen* voor de volksgezondheid, zeker voor opgroeiende kinderen. Historici (van wie een veelzijdige kennis verwacht wordt) zijn geen voedingsspecialisten en “een beslissende fase” plaatsen zij meestal in een militair, politiek of economisch kader, doch zelden in een context van volksgezondheid. En alles is relatief : wat hier terecht “een beslissende fase” mag genoemd worden, was voor de Duitsers jegens de bevolking slechts bijkomstig of zelfs onbeduidend, want zij waren *überhaupt* enkel bekommerd om de bevoorrading in eigen land en van hun eigen troepen aan het front.

In *socio-cultureel* opzicht was het grootste slachtoffer van de bezetting de hechte *Belgisch-Duitse vriendschap*, die, naast culturele toenadering, zich ook had vertaald in economische en zakelijke relaties. Dit was een erg spijtige zaak, want in Oostende waren hoogstaande Duitse culturele en artistieke evenementen bestendig op de affiche van het Kursaal. Duitsers waren in de Belle Epoque graag geziene gasten, trouwe en “anständige” klanten, dames en heren van stand. Ook was er immigratie van horeca en middenstanders, met allengs een Duitse kolonie die in harmonie leefde met de lokale gemeenschap. Maar toen men plots geconfronteerd werd met een soort van Duitsers *die men niet kende*, zag men, in deze stad van Ensor, hierin een maskerade en een “zelf-ontmaskering”, daar men dit enkel kon verklaren doordat die Duitsers bij ons een spelletje *komedie* hadden opgevoerd! Dit doet ook denken aan een zinsnede uit “Augustus” van John Williams “...een façade, opgetrokken niet zozeer om zichzelf voor een ander te vermommen dan wel om zich te verbergen achter een masker *dat voorkomt dat men zichzelf herkent* “. “ ‘t Waoren ollemaole vuule masschers en tootetrekkers”, zo zag het een visser, “...en twintig jaor laoter waoren ze nog van geen haor veranderd!”. Zo sprak men hier toen al (en des te meer in W.O.2!) over “die Deutsche smeirlappen”, typisch Oostends voor “die vuile moffen”, maar nog feller en kernachtiger, de rauwe weerklank van de onmacht van de onderworpenen tegen de onderdrukker, de weezin van de *underdog* die “vuusten in z’n zak moet maaken”. Vandaar een vriendschap die snel omsloeg in haat en afkeer. Maar was de verklaring misschien veeleer *psychologisch* ? In uitzonderlijke en extreme situaties komt vaak *het laagste in de mens* naar boven : harteloosheid, egoïsme, hebzucht, eigenwaan, willekeur, nijd, noem maar op. Wat zeker niet specifiek enkel eigen is aan Duitsers ! Hiervan letterlijk en figuurlijk “het kind van de rekening” waren “de kienders van den Duuts”, kinderen die er niet om gevraagd hadden om geboren te worden (zeker niet als kind van een

Duitsler!) maar die niettemin overall met de vinger werden nagewezen, uiteraard samen met hun moeder.

“Worüber man nicht spricht ...”. Er hangt nu *al een eeuw* een ijzig *stilzwijgen* rond de Duitse oorlogsmisdaden én het schrikbewind bij de bezetting. Zij waren niet aan hun proefstuk want zij hadden - een “beschaafd volk” - nog kort voordien een genocide begaan tegen opstandige stammen in hun kolonie Zuid-West-Afrika. Maar zij waren hier niet in Afrika ...en naar de *toenmalige normen* werd als vanzelfsprekend verwacht dat zij zich t.o.v. een ander beschaafd volk “beschaafd” zouden gedragen. Ja, waarom dan ?? Een Duitse vriend zuchtte vertwijfeld “Was ist das, wenn, im Namen des Kaisers und von “Gott mit uns”, Todesschwadronen wahllos Zivilisten ermorden, sogar Greisen, Frauen und Kinder ? War es die Wiederkehr des Bösen? Oder die teuflische Menschennatur? War es eine Invasion von Barbaren?” (2). Doch de scherpzinnige kardinaal Mercier had *reeds in september 1914* - via de krant *Le Temps* - een *psychologische* verklaring. Hij stelde dat dit nu geen “normale” oorlog was (in de zin van een conflict) maar veeleer “een uitbarsting van haat”, wraak voor het wereldwijd *stigma* door het schenden van het neutraliteitsverdrag, een buitensporige reactie uit angst en woede om het Belgisch verzet ...waardoor hun een “spiegel” van zichzelf werd voorgehouden! Terreur was dienstig om verantwoording te kunnen vermijden. Ingevolge een onderdrukt schuldgevoel zou de dader *nooit* zijn misdaden toegeven en *nooit* overgaan tot spijtbetuiging, verontschuldiging en/of “Wiedergutmachung”, waarna de slachtoffers *nooit* zouden vergeven en vergeten. Een loodzware hypotheek op de Belgisch-Duitse relaties! Weliswaar, na een (voor een priester) “gedurfde” toespraak van de pastoor van het martelaarsdorp Ethe bij Virton, heeft de Duitse ambassade in 2013 *pogingen* gedaan in die richting. Maar hoe doe je dat, een eeuw later *voor het eerst* écht geconfronteerd met een reeks van afschuwelijke en “witgewassen” misdaden? ...en met een *in Duitsland* “onbestaande” tragedie, steeds doodgezwegen en zelfs ontkend ?

Anderzijds, los van die anti-Duitse gevoelens, ontstond in Oostende ook een sterke *anglofilie*, nochtans niet zo evident, *wel integendeel* (cfr. de vissersopstand van 1887 tegen de aanvoer van goedkope “Engelse” vis, evenals de incidenten tussen Engelse en Oostendse vissers). Die anglofilie had niets te maken met wat alhier gebeurd was, maar was er ingevolge het verblijf van *refugees* “in the U.K.”. De Belgen waren goed onthaald en ook opgenomen in de civiele oorlogsinspanning. Velen hadden zich “the British way of life” eigen gemaakt en er waren “gemengde” huwelijken. Een hulpbisschop en vertrouwenspersoon van kardinaal Mercier, de populaire **Mgr Hendrik De Wachter**, wist de belangen van de vluchtelingen opperbest te behartigen. De herinnering aan “die goeien oeden tied in Iengeland” werd levendig gehouden door de “Koninklijke Federatie der Belgische Zeelieden”, later aangevuld met veteranen van W.O.2, en nu intussen (spijs het fataal verdwijnen van de laatste “oedstrieders”) nog steeds een bloeiende vereniging, die nu wel open staat voor alle deelgenoten uit de maritieme sector. Anderzijds ontstond ook de stoeten- en carnavalgroep “De Oostendse Schotten” uit de vrij belangrijke “kolonie” van uitgeweken Oostendenaars in Glasgow (cfr. mijn relaas, destijds gepubliceerd in “De Plate”, over de merkwaardige lotgevallen van een Oostendse “refugee” in Engeland en Schotland, aan de hand van een uniek door hem achtergelaten oorlogsdagboek).

Zo sluiten wij af met een verwijzing naar de “tegenhanger” van de visserij vanuit Oostende : onze visserij vanuit Engeland. Maar dit moet dan maar het thema worden van een aparte lezing. Ik wil enkel één naam in herinnering brengen : de legendarische IJsland-kapitein Arsène “Tsjaine” Blondé, de meest beruchte uitbinker van al die kapiteins, de man “met kapersbloed” die niet alleen ging vissen maar zich ook deed opmerken door stoutmoedige huzarenstukjes zoals, op 26 mei 1915, ramkoers varen om een opgedoken U-boot te kelderen! En na zijn terugkeer werd hij in 1921 mede-oprichter van de fameuze “Roode Vloot”.

Dit overzicht van de lotsverbondenheid van Oostende en de zeevisserij tijdens W.O.1 , is niet zo maar een verhaaltje dat ook nog eens mag worden opgedist ter gelegenheid van dit “hype” herdenkingsjaar, doch moet veeleer gezien worden *als een hulde en een blijk van waardering* voor onze vissers en ook voor allen aan de wal, die *samen* gedurende die vier lange jaren het beste van zichzelf hebben gegeven om de nood te lenigen van hun medeburgers. Weliswaar een late hulde, maar beter laat dan nooit! “Old sailors never die, they just fade away ...”

ILLUSTRATIES:

Zie de uitgebreide reeks foto's en afbeeldingen, afgedrukt in “De Plate” in de vervolgserie “Oostende en de zeevisserij tijdens W.O.1 “ (ook te bezichtigen op www.deplate.be) – via een powerpoint-presentatie werd tijdens de lezing hieruit een selectie geprojecteerd

En hier als “toemaatje”:

- “Visverkoop aan de trap”, Gustaaf Vanheste (collectie R. Coelus),
- En uitzonderlijk een “sprong” van W.O.1 naar nu : beelden van *hedendaagse* civiele defensie in ramp/crisis/conflict-situaties, thans actueler dan ooit ! (collectie R. Jansoone).

BIBLIOGRAFIE : ibidem + achteraf gepubliceerde of “ontdekte” boeken, namelijk :

- L. ZUCKERMAN: “The rape of Belgium”, New York University Press, USA, 2004 (in Nederlandse vertaling “Het lijden van België – Het verzwegen verhaal over de Eerste Wereldoorlog”, Uitgeverij Manteau, 2014)
- H. WANDT: “Erotik und Spionage in der Etappe Gent”, Berlijn, 1922 - in de jaren twintig in Duitsland een “bestseller” (ten onrechte als “schandaalkroniek”, want eigenlijk een scherpe aanklacht!), doch bij ons onbekend gebleven; in 2013 toevallig herontdekt door Michiel Hendryckx en in 2014 in Nederlandse vertaling uitgegeven door Uitgeverij Hannibal met als titel “Het frontparadijs”
- HAFFNER, S.: “Die sieben Totsünden des Deutschen Reiches im Ersten Weltkrieg” – Gustav Lübbe Verlag, Bergisch Gladbach, 1964

VERTALING :

- (1) “Waren de geallieerden ertoe bereid, de genadestoot toe te brengen aan een leger waarvan de interne verzwakking nu wel volledig merkbaar zou worden ?”
- (2) “In een kwalijkste vorm van academische “correctheid” legden veel intellectuelen zich toe op alle mogelijke benaderingen om de contouren van het schandaal uit te wissen”.
- (3) “Organisatorisch was er de capaciteit van het “Komiteit”. Zijn verbazingwekkende krachtadigheid qua weerbaarheid en nog opvallender vermogen tot improvisatie stelden de plaatselijke gemeenschap in staat - ook al was het niet volgens het boekje - toch nog steeds met een zekere doeltreffendheid werkzaam te blijven. En in zijn ijverige bemoeienissen om de ineens stortende voorzieningen in stand te houden, begon het nooit te wankelen”.
- (4) “Eigenlijk moeten onze vertegenwoordigers op regeeringsvlak de belangen van de” niet-ingewijden” bestendig voor ogen houden en tijdig verstandige beslissingen nemen. Maar waar bevinden zij zich? Zolang het algemeen welzijn geen voorrang heeft op privébelangen, zal geen enkel systeem ooit functioneren”.
- (5) “Hoe noem je dat, wanneer in naam van de keizer en van “God met ons”, doodseskaders in het wilde weg burgers gaan vermoorden, zelfs grijsaards, vrouwen en kinderen? Was dit dan de terugkeer van het Kwaad? Of de duivelse aard van het beestje in de mens? Was dit een invasie van barbaren?”.